

• ДЖЕРЕЛО 18 **Думка дослідника****Радянська двомовність: процеси русифікації в міжнаціональній комунікації**

Статистичний аналіз матеріалів переписів населення показує: що більше людей серед неросійського населення республіки (і насамперед серед осіб корінної національності) знають російську мову, то вище в цій республіці частка національно-змішаних сімей.

У 1950–60-х роках, коли двомовність була розвинена в більшості регіонів країни слабше, ніж зараз, освоєння другої мови, як правило, поєднувалося зі значним розширенням можливостей для міжнаціонального спілкування. В останні 15-20 років вивчення російської мови для більшості неросійського населення в союзних республіках пов'язано вже не стільки з розширенням міжнаціональних контактів [...], скільки з необхідністю залучення до цінностей загальнорадянської та світової культури.

Переписи населення показують, що опанування російським та іншим інонаціональним населенням мови корінних національностей більшості союзних республік значно відстає від масштабів національно-російської двомовності. Так, за даними перепису 1979 р., лише 15% російського населення Грузії вільно володіли грузинською мовою, в Естонії 11% росіян знали естонську, а в Молдавії 11% росіян говорили молдавською мовою.

Сусоколов А. А. Межнациональные браки в СССР. — М.: Мысль. — 1987.

• ДЖЕРЕЛО 19 **Думка дослідника****Радянська сім'я міст Донбасу**

Національний склад сучасних міст Донбасу дуже строкатий. [...] Значно збільшилась частка російського, білоруського, литовського, латиського, азербайджанського народів та представників інших національностей [...]. У середовищі робітників здебільшого прихильно ставляться до міжнаціональних шлюбів, і як правило, не надають значення тому, якої національності буде майбутній зять чи невістка. Найпоширенішими є інтернаціональні орієнтації серед висококваліфікованих робітників з високим рівнем освіти та серед інженерно-технічних працівників. [...] Особливо позитивно ставиться до інтернаціональних форм культури сучасна молодь [...].

Особливо помітним стало зростання міжнаціональних шлюбів, які укладаються греками, вірменами, татарами, болгарами з росіянами, українцями та представниками інших національностей. Серед трудящих цих національностей мішані шлюби становлять від 50% до 93%.

Щодо мовного спілкування. У подружжя різної національності є значне поширення російської та української мов, що особливо характерно для тих сімей, де чоловік і жінка належать до національностей, далеких за мовою. Російська мова в цих випадках поширюється і на родичів подружньої пари. У тих сім'ях, де чоловік і жінка належать до близьких за мовою національностей (наприклад українсько-білоруські), поширена двомовність, але основною мовою спілкування в колі сім'ї виступає українська чи російська. Подібне явище спостерігається і в інших районах СРСР.

При виборі національності молодь лише незначною мірою додержується давніх традицій — визначати національність за батьком. Ще менший вплив традицій спостерігається в групі сімей, де один з членів подружжя за національністю росіянин чи українець, а другий — представник іншої національності, далекої за мовою.

Пономарьов А. П. Сучасна сім'я і сімейний побут робітників Донбасу. — К.: Наукова думка, 1978. — С. 38–42.

• Джерело 20 Думка дослідника

Соціологічний коментар

Слід зазначити, що кількість міжнаціональних шлюбів залежить не тільки від чисельності етносу, а й ступеня концентрації на певній території та етнічної структури поселення. Чим вища концентрація певного етносу та монолітніша етнічна структура населення, тим рідше будуть міжнаціональні шлюби, оскільки не існуватиме об'єктивної можливості для контактів представників різних етносів. Цей факт, зокрема, підтверджують статистичні дані. Наприклад, найменша кількість міжнаціональних шлюбів спостерігається саме у західних регіонах України, де переважає однорідний етнічний склад населення, тоді як на Півдні та Сході України проживає найбільша кількість етнічно змішаних сімей, що пояснюється історичними чинниками досить тривалого процесу переселень.

Надзвичайно велике значення для збільшення кількості міжнаціональних шлюбів мали процеси урбанізації і пов'язана з ним міграція населення.

Разом з тим, не можна зводити причини зростання етнічно змішаних сімей лише до територіальної близькості. Це тільки одна з об'єктивних умов щодо даного феномена, проте далеко не єдина. У виборі шлюбного партнера мають значення і економічна, і професійна, і релігійна, і етнокультурна приналежності тощо. Так, на культурних традиціях відбивається схильність до певного способу життя, крім того етнічні особливості впливають на стосунки у родині, через що іноді виникають суспільні стереотипи в уявленнях про те, яким буває чоловік чи дружина певної національності.

За умов поліетнічності суспільства сучасна сім'я, зокрема, особливо етнічно змішана, виступає об'єктом впливу декількох етнокультурних традицій.

Загальноприйнятим є той факт, що сім'я завжди розглядалася переважно як носій досить інерційного заряду традиціоналізму, стандартів та норм. І в складній ситуації поліетнічності суспільства, багато чого залежить від ваги гуманістичного потенціалу тих культурно-етнічних цінностей, які будуть домінуючими у родинному середовищі. Від того, чи будуть члени національно змішаних сімей відчувати себе чужими або повноправними членами обох етнокультурних спільнот, залежить людський розвиток у цілому.

Галустян Ю. Гендерна взаємодія в сучасному поліетнічному суспільстві // Український соціум. — 2005. — № 1(6).

• Джерело 21 Інтерв'ю подружжя зі змішаних шлюбів

А. Інтерв'ю Юрія Миколайовича Штученка

Мій батько Микола Захарович Штученко (1930–1976 рр.) за національністю українець, а мати Тамара Іллівна Бабару (1937–1999 рр.) — молдаванка. Позналились мої батьки у Москві під час відрядження. На початку 1960-х рр. одружились. Весілля як такого не було. Був формальний розпис у РАГСі. Оскільки родина мешкала у м. Кишиневі у Молдавії, в родині говорили лише російською. Коли народились діти, то проблем з вибором імен не було. Дітей назвали Юрій та Олена. На той час про національне не прийнято було говорити. Усі жили у Радянському Союзі. Батько іноді переходив на українську, якщо ми їздили до його рідних в Україну, на Донеччину. Сам він українських традицій не дотримувався, бо ми жили у місті, де все було більш-менш однаковим — радянським. Кухня була місцева, нічим не відрізнялася від того, що було в інших.

Завжди святкували дні народження членів родини, Новий рік. На 1 травня та 7 листопада ходили на демонстрації. Чи були конфлікти на національному ґрунті? Ні. Ніколи нічого такого не було.

Б. Інтерв'ю Саміра Гасановича Гусейнова

Самір Гасанович Гусейнов (1973 р. н.) — азербайджанець. Моя дружина Галина В'ячеславівна Гусейнова (1973 р. н.) — росіянка. Позналились ми у Москві під час конференції, а у 2003 р. — одружились. Весілля не було. Був формальний розпис у РАГСі. Підтвердження нашого цивільного шлюбу церковним не могло бути, бо я мусульманин, а вона православна. Я не примушував її змінити віросповідання, але якщо колись це станеться, я буду радий. У родині говоримо російською, я хочу, аби мої діти знали російську мову, культуру. Українську я розумію, навіть можу дещо прочитати, але говорити не можу. Нині, поки син ще малий, ми говоримо з ним російською, а коли піде до школи, я почну його вчити азербайджанської. Я не проти загальновідомих імен, але ім'я повинно узгоджуватися із по батькові, із прізвиськом. Отже, нашого сина звати Ріад.

Ми дотримуємося загальноприйнятих релігійних традицій, традиційного мусульманського календаря, поважаємо наші свята, але й до православних свят ставимося з повагою. Якщо це можна вважати традицією, то при укладенні шлюбу жінка обов'язково мала змінити своє прізвище, бо це є першим свідченням того, що вона дійсно вийшла заміж. Вона також обов'язково має носити обручку, що для мене є не таким принциповим. Для мене дуже важливим моментом у дотриманні традицій є обрізання для хлопчиків. Коли настане час, я обов'язково це зроблю для сина. Це важливо не лише з традиційного погляду, але й з суто гігієнічних міркувань.

Кухня у нас загалом загальноєвропейська. Дуже люблю смажену картоплю з курятиною. Можу дозволити собі червоне вино. Я вже казав, що ми дотримуємося традиційних релігійних свят, а також святкуємо Новий рік, дні народження. Чи були конфлікти на національному ґрунті? Ні. Конфлікт може бути між чоловіком та жінкою, але між росіяною та азербайджанцем — ні, бо для чого тоді було одружуватися?

В. Інтерв'ю Тетяни Альбертівни Запарій

Мій чоловік Георгій Дівієвич Афвледіані (1966 р. н.) за національністю — грузин, а я, його дружина Тетяна Альбертівна Запарій (1977 р. н.) — росіянка. Позналились ми у Донецьку. Одружились у 1999 р. Весілля не було. Був формальний розпис у РАГСі. Я взагалі не розумію усі ці плаття, ляльки, квіти... Я росіянка, і у мене вдома завжди говорили російською. Гія (чоловік) навчався у Росії, потім служив у Радянській армії, тому ми завжди говорили в родині російською. Але чоловік завжди дивувався, що в Україні не говорять, або мало говорять українською. Він дуже добре ставиться до української мови. Він іноді буває на зустрічах із своїми співвітчизниками, але вони там говорять російською. На виборі імені сина наполіг чоловік. Хлопця звати Лука (грузинське ім'я). Мені це спочатку не подобалося, але потім я зрозуміла, що це навіть на краще. Ім'я для доньки вже вибирали таким, аби було співзвучним до імені її брата. Отже, вона — Аліка (Ліка). Ми обидва народилися та здобули освіту за радянських часів, завжди говорили російською, отож принципів національного виховання в нашій родині немає. Діти люблять грузинську кухню, але готувати справжні грузинські страви я не дуже вмю, тому вони їх куштують у гостях, наприклад, коли ми буваємо у Грузії чи у родичів чоловіка. У себе вдома вони їдять звичайну їжу.

Свята, як у всіх: дні народження дітей, дідусів, бабусь, Новий рік, Великдень. Традицій ми особливо не дотримуємося. Чи були конфлікти на національному ґрунті? Ні. Ніколи нічого такого не було і не буде.

Г. Інтерв'ю Тетяни Сергіївни Халапян (Корнеєвої)

Олександр Вікторович Корнеєв (1968 р. н.), мій чоловік, за національністю — росіянин, а я, його дружина, Тетяна Сергіївна Халапян (Корнеєва) (1978 р. н.) — вірменка. Позналились ми у м. Донецьк, але згодом переїхали до м. Києва, де у 2003 р. й одружились. Весілля не було. Був формальний розпис у РАГСі. У нашій

родині говорять російською, але діти навчаються в українській школі. До мови дуже добре ставлення, її шанують. Доньку звати Софія, бо це ім'я та його значення мені дуже сподобалися. Хоча можна було б й інше обрати: наприклад, якесь слов'янське. Взагалі-то домовлялися так: якщо буде донька, то називаю я, якщо хлопчик — чоловік. Ми дотримуємося скоріше загальних українських традицій. Справа у тому, що я сама походжу зі змішаної родини: мій батько та дідусь були вірменами. Мама — росіянка. Дідусь із бабцею навіть жили у Вірменії. У дитинстві я разом із татом туди їздила. Після розвалу Союзу все припинилося. Діда з бабусяю батько забрав у Донецьк. Мама з татом завжди говорили російською, а я закінчила звичайну радянську школу. Вірменські традиції мені майже не відомі. Я, звичайно, дещо вмію готувати з вірменської кухні, але у своїй родині радше дотримуюся європейської кухні та правил здорового харчування.

Особливих свят не було. Святкували Новий рік, дні народження. До політичних свят ставилися як до необхідності: треба було сходити на демонстрацію, значить — йшли. Нині у моїй родині ми віддаємо перевагу дню народження доньки, нашим дням народження та дню нашої родини (день укладення шлюбу). Чи були конфлікти на національному ґрунті? Ні. Ніколи нічого такого не було.

Інтерв'ю проводила та перекладала О. Ковалевська, грудень 2012 р.

ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

1 Прочитайте Джерела 18, 19.

- ◆ Яка мова стає мовою міжетнічного спілкування та інтернаціонального виховання у радянській сім'ї? Чому?
- ◆ Чому наречені різних національностей в республіках СРСР воліли обоє переходити на російську, а не вивчати рідну мову своїх наречених чи мову республіки, де вони мешкали?
- ◆ Яким було ставлення до міжнаціональних шлюбів у представників різних соціальних груп та поколінь? Від чого це залежало?

2 Ознайомтеся із Джерелом 20.

- ◆ Які суспільні процеси сприяють формуванню багатокультурності суспільства?
- ◆ Чому в одних регіонах країни було більше міжнаціональних шлюбів, ніж у інших, з чим це пов'язано?

3 Об'єднайтесь у чотири групи (А, Б, В, Г). Прочитайте по одному інтерв'ю з Джерела 21.

- ◆ Якими національностями представлені змішані сім'ї?
- ◆ Де познайомилося майбутнє подружжя?
- ◆ В яких роках утворювались сім'ї?
- ◆ Чи були проблеми у виборі імені для дитини? як називали дітей?
- ◆ Якими були сімейні свята, традиції?
- ◆ Як вирішувалося питання вибору мови спілкування в сім'ї та національного виховання дітей?